

Wyrok z dnia 23 września 2010 r., III CSK 310/09

1. Artykuł 182¹ § 1 k.p.c. nie ma zastosowania do roszczeń, o których stanowi art. 51 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (jedn. tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 191, poz. 1484 ze zm.).

2. W sprawach wszczętych przeciwko upadłemu, w stosunku do którego ogłoszono upadłość likwidacyjną, o roszczenia niepodlegające zgłoszeniu do masy upadłości postępowanie zawiesza się na podstawie art. 174 § 1 pkt 4 k.p.c., stosowanego przez analogię.

Sędzia SN Jacek Gudowski (przewodniczący)

Sędzia SN Dariusz Dończyk (sprawozdawca)

Sędzia SN Wojciech Katner

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Marty F. i Krzysztofa F. przeciwko "F.I.L." S.A. w K. o zawarcie umowy przyrzeczonej, po rozpoznaniu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu niejawnym w dniu 23 września 2010 r. skargi kasacyjnej powodów od postanowienia Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 5 sierpnia 2009 r.

uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w Krakowie, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Powodowie Marta F. i Krzysztof F. wnieśli o zobowiązanie pozwanej "F.I.L." S.A. w K. do złożenia oświadczenia o ustanowieniu odrębnej własności lokalu mieszkalnego nr 22, w budynku 1B, usytuowanym na działce nr 116/38 położonej w K. przy ul. D., objętej księgą wieczystą nr (...) wraz z przynależnym do tego lokalu udziałem wynoszącym 5094/1738531 w częściach wspólnych budynku i w takim samym ułamku w prawie własności działki nr 116/38 oraz przeniesienia na nich, w ramach wspólności majątkowej małżeńskiej, w stanie wolnym od wszelkich

obciążeń oraz roszczeń i praw osób trzecich, prawa własności do tego lokalu mieszkalnego wraz z przynależnym do tego lokalu udziałem w częściach wspólnych budynku i w takim samym ułamku w prawie własności działki, zgodnie z zawartą przez strony umową przedwstępną z dnia 2 lutego 2006 r.

Wyrokiem z dnia 3 kwietnia 2009 r. Sąd Okręgowy w Krakowie uwzględnił powództwo. Ustalił, że w dniu 2 lutego 2008 r. powodowie zawarli ze stroną pozwaną w formie aktu notarialnego przedwstępną umowę ustanowienia odrębnej własności lokalu i sprzedaży. Strona pozwana zobowiązała się wybudować m.in. budynek wielomieszkaniowy, a po zakończeniu budowy ustanowić w nim odrębną własność lokalu mieszkalnego nr 22 i sprzedać z udziałem w częściach wspólnych budynku oraz działki w stanie wolnym od obciążeń oraz roszczeń i praw osób trzecich, za cenę w kwocie 258 825 zł, a powodowie zobowiązali się kupić ten lokal z częściami wspólnymi budynku i gruntu za ustaloną cenę. Umowa przyrzeczona miała być zawarta w terminie do dnia 31 grudnia 2007 r. Powodowie dokonali zapłaty całej ustalonej w umowie przedwstępnej ceny. W dniu 28 maja 2008 r. Prezydent Miasta K. wydał zaświadczenie o samodzielności przedmiotowego lokalu, a budynkom nadano numery porządkowe. Pozwana w dniu 23 października 2008 r. dokonała faktycznego obmiaru lokalu. Zgodnie z zobowiązaniem zawartym w umowie przedwstępnej, powodowie dopłacili brakującą kwotę z tytułu różnicy powierzchni, po czym strona pozwana wydała powodom przedmiotowy lokal mieszkalny w posiadanie. W związku z upływem terminu do zawarcia umowy przyrzeczonej powodowie skierowali do strony pozwanej pisma wzywające do zawarcia tej umowy oraz wyznaczyli jej zawarcie na dzień 26 września 2008 r. Przedstawiciel strony pozwanej stawił się w tym dniu u notariusza, ale odmówił podpisania umowy przyrzeczonej.

Wyrokiem z dnia 3 kwietnia 2009 r. Sąd Okręgowy uwzględnił powództwo na podstawie art. 390 § 2 k.c., ale postanowieniem z dnia 5 maja 2009 r. Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie ogłosił upadłość likwidacyjną "F.I.L." S.A., w związku z czym postanowieniem z dnia 25 maja 2009 r. Sąd Okręgowy uchylił wydany wyrok i umorzył postępowanie.

Postanowienie to zostało zaskarżone przez powodów zażaleniem, które Sąd Apelacyjny w Krakowie oddalił postanowieniem z dnia 5 sierpnia 2009 r. W ocenie tego Sądu, z chwilą ogłoszenia upadłości strony pozwanej, *ex lege*, na podstawie art. 174 § 1 pkt 4 k.p.c., nastąpiło zawieszenie postępowania, skutkiem czego

doszło do wstrzymania biegu terminów procesowych, w tym terminu do zaskarżenia wyroku Sądu Okręgowego z dnia 3 kwietnia 2009 r. Roszczenie niepieniężne dochodzone przez powodów ma charakter majątkowy i z chwilą ogłoszenia upadłości likwidacyjnej pozwanej przekształciło się na podstawie art. 91 ust. 2 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (jedn. tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 191, poz. 1484 ze zm. – dalej: "Pr.u.n.") w zobowiązanie pieniężne. Z tego względu postępowanie podlegało umorzeniu (art. 182¹ § 1 k.p.c.).

Skargę kasacyjną wnieśli powodowie, zarzucając naruszenie art. 174 § 1 pkt 4 k.p.c. przez błędną subsumcję i zastosowanie tego przepisu w sprawie mimo ustalenia, że została ogłoszona upadłość strony pozwanej, art. 385 w związku z art. 397 § 2 i art. 378 § 1 k.p.c. przez nierozpoznanie podniesionego w zażaleniu zarzutu naruszenia przez Sąd pierwszej instancji art. 332 § 1 k.p.c. polegającego na uchyleniu wyroku z dnia 3 kwietnia 2009 r., art. 332 § 1 w związku z art. 182¹ § 1 k.p.c. przez przyjęcie, że art. 182¹ § 1 k.p.c. wyłącza art. 332 § 1 k.p.c. i w związku z tym Sąd pierwszej instancji może uchylić wydany przez siebie wyrok nawet w razie ogłoszenia upadłości likwidacyjnej strony pozwanej po wydaniu wyroku. Powodowie wnieśli o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sąd Apelacyjny przyjął, że po ogłoszeniu upadłości likwidacyjnej pozwanej miały zastosowanie art. 174 § 1 pkt 4 oraz art. 182¹ § 1 k.p.c., pomijając iż hipotezy tych przepisów obejmują różne sytuacje procesowe będące następstwem ogłoszenia upadłości jednej ze stron postępowania. Zastosowanie jednego z tych przepisów zależy od tego, w jakiej roli procesowej – powoda czy pozwanego – występowała strona, wobec której ogłoszono upadłość, oraz od rodzaju orzeczonej upadłości – likwidacyjnej czy z możliwością zawarcia układu. Wspólnym elementem obu przepisów jest to, że mają one zastosowanie, gdy postępowanie sądowe dotyczy masy upadłości. Poza tym art. 174 § 1 pkt 4 k.p.c. dotyczy sytuacji, w której ogłoszono upadłość z możliwością zawarcia układu, a strona pozbawiona została prawa zarządu masą upadłości albo ogłoszono upadłość obejmującą likwidację majątku powoda. Artykuł 182¹ § 1 k.p.c. dotyczy natomiast sytuacji, w której ogłoszono upadłość obejmującą likwidację majątku pozwanego. Ponadto różne są skutki prawne wynikające z tych przepisów; gdy ma zastosowanie art. 174 § 1 pkt 4 k.p.c., następuje zawieszenie postępowania, natomiast gdy ma zastosowanie art.

182¹ § 1 k.p.c., postępowanie ulega umorzeniu w całości, bez uprzedniego jego zawieszenia (por. uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 2009 r., II CSK 561/07, OSNC-ZD 2009, nr B, poz. 38).

Artykuł 182¹ k.p.c. został dodany ustawą z dnia 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 235, poz. 1699), która weszła w życie z dniem 20 marca 2007 r. Przepis ten ma na celu, aby z chwilą ogłoszenia upadłości likwidacyjnej strony pozwanej nie toczyły się dalej postępowania sądowe o wierzytelności, które mogą być dochodzone w trybie zgłoszenia wierzytelności do masy upadłości. Przed dodaniem tego przepisu postępowania takie były zawieszane i – jak wynikało z praktyki sądowej – zazwyczaj nie były już podejmowane, gdyż sporna wierzytelność była zaspokajana w większym lub mniejszym stopniu w toku postępowania upadłościowego. Wyjątkowo, w razie prawomocnej odmowy uznania takiej wierzytelności albo umorzenia bądź zakończenia postępowania upadłościowego bez sporządzenia listy wierzytelności, postępowania były podejmowane. Z tego powodu w art. 182¹ § 1 k.p.c. przewidziano, że w razie upadłości likwidacyjnej pozwanego postępowanie podlega umorzeniu. Jak stanowi art. 182¹ § 2 k.p.c., wierzyciel może ponownie wytoczyć powództwo w terminie trzech miesięcy po prawomocnej odmowie uznania wierzytelności, uchyleniu, prawomocnym zakończeniu albo umorzeniu postępowania upadłościowego; wówczas zachowane zostają skutki, jakie ustawa wiąże z poprzednio wytoczonym powództwem, a postępowanie dowodowe nie wymaga powtórzenia. Artykuł 182¹ § 2 k.p.c. koresponduje z art. 145 ust. 1 Pr.u.n., według którego postępowanie w sprawie wszczętej przeciwko upadłemu przed dniem ogłoszenia upadłości o wierzytelność, która podlega zgłoszeniu do masy upadłości, jeżeli odrębna ustawa nie stanowi inaczej, może być podjęte przeciwko syndykowi tylko wtedy, gdy w postępowaniu upadłościowym wierzytelność ta po wyczerpaniu trybu określonego ustawą nie zostanie umieszczona na liście wierzytelności.

Zgodnie z art. 182¹ § 1 k.p.c., jeżeli ogłoszono upadłość obejmującą likwidację majątku pozwanego, a postępowanie dotyczy masy upadłości, sąd wydaje postanowienie o umorzeniu postępowania. W takim przypadku postępowanie sądowe nie może się toczyć ani przeciwko upadłemu, ani przeciwko syndykowi masy upadłości, zbędne jest więc zawieszanie takiego postępowania, które podlega umorzeniu *a limine*, a art. 174 § 1 pkt 4 k.p.c. nie ma zastosowania (por.

postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 2008 r., II CSK 561/07). Właściwą drogą dochodzenia wierzytelności od upadłego jest zgłoszenie jej sędziemu-komisarzowi w postępowaniu upadłościowym, które zmierza do równomiernego zaspokojenia wszystkich wierzycieli upadłego z całego jego majątku, w związku z czym realizacja tego celu wymaga przekształcenia zobowiązań niepieniężnych upadłego w zobowiązania pieniężne (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 29 lutego 2008 r., II CSK 463/07, nie publ.). Dochodzenie tych wierzytelności poza postępowaniem upadłościowym może nastąpić jedynie wówczas, gdy w tym postępowaniu wierzytelność ta została prawomocnie oddalona.

Z art. 182¹ § 1 k.p.c. nie wynika, że każde postępowanie podlega umorzeniu po ogłoszeniu upadłości likwidacyjnej pozwanego. W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 16 października 2008 r., III CSK 120/08 (nie publ.) przyjęto, że hipotezą art. 182¹ § 1 k.p.c. objęte są tylko takie sprawy, których przedmiotem są wierzytelności podlegające zgłoszeniu w postępowaniu upadłościowym. Przekonuje o tym treść art. 182¹ § 2 k.p.c., w którym jest mowa o ponownym wytoczeniu powództwa w terminie trzech miesięcy po prawomocnej odmowie uznania wierzytelności. Oznacza to, że umorzenie postępowania na podstawie § 1 tego przepisu może dotyczyć tylko takich spraw, w których dochodzone są wierzytelności podlegające zgłoszeniu i uznawaniu w postępowaniu upadłościowym (wierzytelności upadłościowe). Potwierdza to treść art. 145 ust. 1 Pr.u.n. dotycząca spraw wszczętych przeciwko upadłemu przed dniem ogłoszenia upadłości, które mogą być podjęte przeciwko syndykowi; dotyczy to tylko spraw o wierzytelność, która podlega zgłoszeniu do masy upadłości. W postanowieniu z dnia 14 maja 2009 r., I CSK 427/08 (OSNC 2010, nr 3, poz. 43) Sąd Najwyższy przyjął, że art. 182¹ § 1 k.p.c. nie dotyczy postępowania, w którym dochodzone są roszczenia z tytułu ochrony przysługującej w wypadku naruszenia praw podmiotowych bezwzględnych (np. roszczenia windykacyjne), a w wyroku z dnia 16 października 2008 r., III CSK 120/08, stwierdził, że wymieniony przepis nie stosuje się w sprawie, w której powód zgłosił żądanie o zobowiązanie pozwanego do złożenia oświadczenia woli, gdyż jej przedmiotem jest roszczenie niepodlegające zgłoszeniu w postępowaniu upadłościowym.

Przedmiotem postępowania w niniejszej sprawie nie jest wierzytelność podlegająca zgłoszeniu do masy upadłości, lecz roszczenie przewidziane w art. 390

§ 2 k.c., obejmujące żądanie zobowiązania pozwanej do złożenia określonego w pozwie oświadczenia woli, już więc tylko ta okoliczność uzasadnia podniesiony w skardze zarzut naruszenia art. 182¹ § 1 k.p.c. Ponadto, stanowisko Sądu Apelacyjnego o zmianie *ex lege* zobowiązania niepieniężnego pozwanej w zobowiązanie pieniężne na podstawie art. 91 ust. 2 Pr.u.n., które powinno być dochodzone przez powodów w drodze zgłoszenia wierzytelności pieniężnej do masy upadłości, było przedwcześnie. Należy mieć na względzie art. 51 ust. 1 pkt 5 Pr.u.n., według którego, uwzględniając wniosek o ogłoszenie upadłości, sąd wydaje postanowienie o ogłoszeniu upadłości i wzywa osoby, którym przysługują prawa oraz prawa i roszczenia osobiste ciężące na nieruchomości należącej do upadłego, jeżeli nie zostały ujawnione przez wpis w księdze wieczystej, do ich zgłoszenia w wyznaczonym terminie nie krótszym niż miesiąc i nie dłuższym niż trzy miesiące, pod rygorem utraty prawa powoływania się na nie w postępowaniu upadłościowym. Te prawa i roszczenia nie podlegają więc zgłoszeniu wierzytelności, o którym stanowi art. 51 ust. 1 pkt 4 w związku z art. 236 Pr.u.n.; z chwilą ogłoszenia upadłości nie gasną one i nie przekształcają się *ex lege* w wierzytelność pieniężną. Dopiero – jak stanowi art. 313 ust. 2 Pr.u.n. – sprzedaż nieruchomości powoduje wygaśnięcie praw oraz praw i roszczeń osobistych ujawnionych przez wpis w księdze wieczystej lub nieujawnionych w ten sposób, lecz zgłoszonych sędziemu komisarzowi w terminie określonym w art. 51 ust. 1 pkt 5 Pr.u.n. W ich miejsce uprawniony nabywa prawo do zaspokojenia wartości wygasłych praw oraz skutków ujawnienia praw i roszczeń osobistych ciężących na nieruchomości z ceny uzyskanej ze sprzedaży obciążonej nieruchomości (art. 313 ust. 2 w związku z art. 345 i 346 Pr.u.n.). Jeżeli w toku postępowania upadłościowego nie dojdzie do sprzedaży nieruchomości, prawa i roszczenia, o których mowa, nie wygasają i mogą być dochodzone przeciwko upadłemu po ukończeniu lub umorzeniu postępowania upadłościowego.

Przykładem roszczenia osobistego przewidzianego w art. 51 ust. 1 pkt 5 Pr.u.n. jest roszczenie o przeniesienie własności nieruchomości lub użytkowania wieczystego, które – zgodnie z art. 16 ust. 1 i 2 pkt 2 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst: Dz.U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm.) – może być ujawnione w księdze wieczystej. Roszczenia takie mogą wynikać z umowy deweloperskiej uregulowanej w art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (jedn. tekst: Dz.U. z 2000 r. Nr 80, poz. 903 ze zm.) lub z

umowy przedwstępnej. Wymaga więc przesądzenia, czy z umowy zawartej przez strony wynika roszczenie, o którym stanowi art. 51 ust. 1 pkt 5 Pr.u.n., co wyłączałoby możliwość zastosowania art. 91 ust. 2 Pr.u.n. W takim przypadku nie miałby również zastosowanie art. 182¹ § 1 k.p.c. Stanowcza ocena tej kwestii nie jest jednak możliwa bez dokonania dodatkowych ustaleń dotyczących treści umowy zawartej przez strony.

W sprawach wszczętych przeciwko upadłemu, w stosunku do którego ogłoszono upadłość likwidacyjną, o roszczenia niepodlegające zgłoszeniu wierzytelności do masy upadłości, postępowanie powinno zostać zawieszona na podstawie art. 174 § 1 pkt 4 k.p.c., stosowanego przez analogię. Żaden przepis kodeksu postępowania cywilnego nie reguluje sytuacji, w której ogłoszono upadłość likwidacyjną pozwanego w trakcie trwania postępowania sądowego dotyczącego masy upadłości, nieobejmującego wierzytelności podlegającej zgłoszeniu do masy upadłości. Takiej sytuacji nie obejmuje hipoteza art. 174 § 1 pkt 4 k.p.c., nie oznacza to jednak, że w takiej sytuacji może toczyć się postępowanie w dotychczasowej konfiguracji procesowej z udziałem upadłego. Z ogólnych przepisów dotyczących konsekwencji ogłoszenia upadłości wynika, że z chwilą ogłoszenia upadłości obejmującej likwidację majątku upadłego, upadły traci na rzecz syndyka masy upadłości prawo zarządu, korzystania i rozporządzania swoim majątkiem (art. 75 ust. 1 Pr.u.n.). Upadły nie może być także stroną żadnego postępowania sądowego dotyczącego mienia wchodzącego w skład masy upadłości (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 2009 r., II CNP 129/08, nie publ.). Według art. 144 ust. 1 Pr.u.n., jeżeli ogłoszono upadłość obejmującą likwidację majątku upadłego, postępowania sądowe dotyczące masy upadłości mogą być wszczęte i dalej prowadzone jedynie przez syndyka lub przeciwko niemu, który działa jako tzw. strona zastępcza, występując w imieniu własnym, ale na rzecz upadłego (art. 144 ust. 2 Pr.u.n.). Wyjątki od tej zasady zostały określone w art. 144 ust. 3 i dotyczą one postępowań w sprawach o należne od upadłego alimenty oraz renty z tytułu odpowiedzialności za uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia albo utratę żywiciela oraz z tytułu zamiany uprawnień objętych treścią prawa dożywocia na dożywotnią rentę. Przepis art. 144 ust. 1 Pr.u.n. ma zastosowanie do wszelkich postępowań dotyczących masy upadłości bez względu na rolę procesową upadłego dłużnika.

Rozważania te potwierdzają zauważony w doktrynie oraz w orzecznictwie (por. uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 2008 r., II CSK 561/07) brak właściwej korelacji pomiędzy przepisami prawa procesowego (art. 174 § 1 pkt 4 oraz art. 182¹ k.p.c.) i przepisami zawartymi w prawie upadłościowym (art. 144 ust. 1 oraz art. 145 ust. 1 Pr.u.n.). Nie ulega jednak wątpliwości, że ze względu na to, iż według przepisów prawa upadłościowego upadły traci możliwość występowania w jakiegokolwiek sprawie dotyczącej masy upadłości na rzecz syndyka masy upadłości, od chwili ogłoszenia upadłości nie mogą biec terminy procesowe przeciwko syndykowi masy upadłości do czasu jego wstąpienia do sprawy (art. 179 § 2 k.p.c.). Z tych względów w rozważanej sytuacji procesowej uzasadnione było zastosowanie w drodze analogii art. 174 § 1 pkt 4 k.p.c. Sąd Apelacyjny naruszył jednak ten przepis, gdyż akceptując zasadność umorzenia postępowania przez Sąd pierwszej instancji na podstawie art. 182¹ § 1 k.p.c., faktycznie wyłączył zastosowanie w sprawie konsekwencji prawnych wynikających z art. 174 § 1 pkt 4 k.p.c. Zastosowanie przez analogię art. 174 § 1 pkt 4 k.p.c. wykluczało nie tylko umorzenie postępowania, ale również możliwość uchylenia przez Sąd Okręgowy własnego wyroku. Sąd ten, zgodnie z art. 332 § 1 k.p.c., był związany wyrokiem od chwili ogłoszenia i nie miał podstaw do jego uchylenia. (...)

Przedstawione uchybienia miały wpływ na treść zaskarżonego postanowienia, gdyż w ich wyniku doszło do oddalenia zażalenia powodów. Z tego względu Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania.